

Колеснік Катерина Анатоліївна,

Вінницький державний

педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського,

асистент

ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ

Виховання є надзвичайно складним і багатовимірним процесом, у якому розрізняють філософський, соціальний, педагогічний, психологічний, культурологічний аспекти. У вихованні різних народів і епох чітко віддзеркалюються стан і вимоги держави, різних верств суспільства до мети, змісту та методів підготовки підростаючих поколінь до життя.

У сучасній педагогічній літературі відображено значні й різнопланові напрацювання вчених щодо розуміння сутності виховання, концепцій, підходів і технологій виховного процесу. Співіснування різних підходів є позитивним явищем. З одного боку, воно засвідчує надзвичайну складність і багатовимірність самої категорії «виховання», а з іншого – активний розвиток теорії, прагнення вчених відійти від спрощеного, лінійного розуміння виховного процесу.

Водночас така різноманітність і певна необґрунтованість нової термінології утруднює практичний вибір концепцій, які можуть слугувати теоретичним підґрунтям побудови конкретних виховних систем у школі.

В українській педагогіці та психології ще напередодні 90-х років ХХ ст. проблеми виховання школярів були в зоні посиленої уваги науковців і практиків. Зокрема, у «Концепції виховання підростаючих поколінь суверенної України», розробленій О. В. Киричуком, мета і сутність виховання визначається як саморозвивальна відкрита система, яка має полісуб'єктний характер. Тобто, в педагогічному процесі розвиваються не лише вихованці та всі суб'єкти виховного впливу, а й система особистісної взаємодії, що є дещо

більшим утворенням, ніж сукупність окремих компонентів. У виховному процесі ядром виступає педагогічна взаємодія, обґрунтовується роль педагогічної діагностики в реалізації цілей виховання й самовиховання.

Суть «Концепції виховання творчої особистості», розробленої В. О. Моляко, полягає у визначенні цінності виховання, невід'ємною складовою якого є систематичне розв'язання учнями творчих завдань у естетично збагаченому середовищі. Узгоджена з віком творча діяльність учнів мала б сприяти підвищенню мотивації до праці, розвитку інтелекту, максимальному розкриттю здібностей. Важливо, що у концепції автор розглядає цілісний підхід, який передбачає організацію різних виховних впливів, у тому числі й середовища.

У першій половині 90-х рр. ХХ ст. на шпальтах фахових періодичних видань гостро обговорювались цілі й сутність національного виховання, вплив соціуму, роль особистості й колективу, вибір цінностей, їх ієрархія у виховному процесі, мета і зміст українознавства і народознавства у відродженні національної свідомості, вихованні духовності й моральності дітей та молоді.

Оновлена парадигма виховання, на думку А. М. Бойко, має містити принаймні три ціннісні складові. Перша – сприйняття педагогом дитини як суб'єкта і мети виховання на засадах співробітництва і співтворчості. Друга – усвідомлення виховання як соціально-особистісного феномена. Третя передбачає проектування і розвиток філософії виховання, формування національної культури і полікультури, національного менталітету громадянина України, гуманізацію освіти як умову і засіб піднесення результативності виховання.

За переконанням І. Д. Беха, метою освіти має бути моральне самоусвідомлення учнів та розвиток в них духовних якостей. «Про духовну цінність можна говорити лише тоді, – вважає вчений, – коли ставимо питання, заради чого здійснюється діяльність людини, чи в чому сенс досягнення тих або інших цілей, прагнень, сенс загальних моральних категорій... Лише особистісно-орієнтована освіта може досягти цієї мети. Вона має будуватися на

таких засадах: 1) свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця; 2) дитяча самодіяльність, її активний характер; 3) вільна творча продуктивна праця як основа виховання; 4) розвиток творчої індивідуальності (при цьому індивідуальність не суперечить колективізму й культурі, а навпаки, справжній колективізм і справжня культура пов'язані з розвитком індивідуальності); 5) виховна полісистемність (індивідуально-типологічна диференціація вихованців вимагає відповідних виховних систем). Отже, особистісно-орієнтована освіта виходить із самоцінності особистості, її духовності й суверенності... Відповідне технологічне забезпечення має ґрунтуватися на діалогічному підході, що визнає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію і самоорганізацію» [1, с. 22].

У середині 90-х рр. ХХ ст. склалась достатня теоретична база для створення «Концепції національної системи виховання» (1996), яка була розроблена під егідою МОН України (наук. керівник В. Андрущенко). У ній виховання визначалось як науково обґрунтований, належним чином організований процес, що відображає духовний пошук народу, прогрес збереження і збагачення національної культури. Водночас молодь має прилучатися і до світової культури й загальнолюдських цінностей.

Ідеалом виховання розробники вважають гармонійно розвинену, високоосвічену, соціально активну й національно свідому людину, що наділена громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою.

Головною метою виховання є набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молоді, незалежно від національної приналежності, особистих рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Принципи виховання: народність, природовідповідність, активність, самодіяльність і творча ініціатива, гуманізація і демократизація, зв'язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу і продуктивною працею; безперервність і наступність; диференціація й індивідуалізація виховного процесу, культуровідповідність, гармонізація родинно-шкільного виховання.

Основні напрями національного виховання: патріотичне, правове, засвоєння загальнолюдських цінностей, художньо-естетична освіченість і вихованість; трудова активність, фізична культура й утвердження здорового способу життя; розвиток індивідуальних здібностей і таланту молоді.

У Концепції розкрито, яким чином ці позиції необхідно реалізувати на різних рівнях освіти і в соціально-родинному вихованні. З погляду наступних напрацювань з теорії виховання, проаналізована Концепція справляє враження всеохоплюючого документа, в якому відомі принципи, напрями виховання термінологічно осучаснено відповідно до вимог саме того періоду, де є переобтяження виховними завданнями для всіх рівнів освіти. Тому в наступні роки тривали концептуальні розробки. Так, учені АПН України оприлюднили «Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» (наук. керівники О. В. Сухомлинська і М. Й. Боришевський).

Значні напрацювання з теорії виховання школярів здійснено науковцями Інституту проблем виховання АПН України, який було створено в 1997 році. Важливим доробком є «Концепція і Програма національного виховання» (2003 р.), (наук. керівник І. Д. Бех). У ній окреслено сучасні теоретичні засади виховання (мета, принципи, основні напрями, зміст, технології та інші умови організації виховного процесу). Ще не менш важливою є «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015 р.), в якій найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [6, с. 3].

Дослідники структурують виховний процес на такі вікові етапи: 1-4

класи – поступове занурення дітей у світ етичних категорій, постійне ініціювання усвідомлення дитиною зв'язку свого особистісного «Я» з навколишнім світом, здатності здійснення вибору добра на протигагу злу; 5-6 класи – розширення ціннісного спектра життєвих явищ, розвиток здатності сприймати себе, своє «Я», усвідомлення своєї індивідуальності та неповторності як носія української ментальності; 7-8 класи – розвиток і утвердження почуття дорослості, формування особистісної автономії, власної гідності, внутрішніх критеріїв самооцінки, культури морального вчинку і відповідальності перед собою та суспільством; 9-12 класи – освоєння критичного способу мислення, динамічності та багатовимірності сприйняття навколишнього світу, виявлення своєї особистої позиції громадянина, патріота, гуманіста, активного суб'єкта розбудови громадянського суспільства та правової демократичної України.

Отже, загальну мету виховання людини можна визначити як становлення громадянина України, патріота своєї держави, здатного самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитись компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі, у родині, у професійній діяльності, бути носієм культури.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково практичні засади : навч.-метод. посібник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26.10. – С.5-10.
3. Макаренко А. С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // Вибрані твори в 8-ми томах / А. С. Макаренко. –Т.5. – М.: Педагогика, 1958. – С. 230 – 248.

4. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання / М. Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 180 с.

5. Черкашенко В.О. Формування виховної системи школи / В. О. Черкашенко. – Харків: Основа, 2004. – 112с.

6. <http://osvita.ua>

Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні / К.А. Колеснік // Наукові пошуки ХХІ століття : молодіжний вимір ІІІ Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. – Київ, 2015. – С. 177-182.